

њиховим страницама ћемо наћи доследно неговану и природно кориговану аксиолошку вертикалу из које су произашли одговори репрезентативног креативног бића на актуелне поетичке и друштвене парадигме. Реч је о седмокњижу које сведочи о нарочитој вештини грађења мостова између обала историје и садашњости, националног и космополитског, као и стварности и уметности. Бахтин негде констатује да живети и стварати значи вредносно се изјашњавати и оријентисати у сваком моменту живота. Ако је тако, књижевник Иван Негришорац / проф. др Драган Станић светао је пример како то чинити на стваралачки искрен и духовно утемељен начин. Његово прегалаштво велико је и вредно – како због свог обима и домета дела пред нама, тако и због бисера изосталих из тог избора.

Како поуздано знамо да се овај стваралац, по сопственом признању, „осећа као млад писац који обећава” (књ. VII: 402), јасно је да време виталне креативности Ивана Негришорца и даље траје. Због тога, преостаје нам не мала радост јер смо активни поштоваоци постојећих и верни савременици нових креативних узлета прозорљивог писца који обећања испуњава, а тиме нашу приврженост и оправдава.

Мср Милан Б. РАДОИЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
milanradoicic2816@gmail.com

КЊИЖЕВНОНАУЧНИ ЗАВИЧАЈ АКСИОЛОШКЕ НАДЕ

Јелена Пилиповић, *Ка вечности: ѿоејски свеј Хомерових ејова*, Академска књига, Нови Сад 2024

Већ уводне странице рецентне научне монографије *Ка вечности: ѿоејски свеј Хомерових ејова*, коју читалачкој публици дарује Јелена Пилиповић, редовна професорка на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности Филолошког факултета Универзитета у Београду, еминентни изучавалац античке поезије и награђивана ауторка студија и романа, наглашавају основну намеру ове књиге и начин на који се она језички и стилски уобличава. У надахнутој и комуникативним језиком писаној „Предречи” ауторка констатује да су *Илијада* и *Одисеја* дела која чезну за вечношћу и ка њој су упућена како спољњим путевима (трајањем и деловањем кроз хиљадугодишта, као родно место свих књи-

жевности европског круга), тако и унутрашњим путевима (кроз плејаду бесмртних, божанских бића, али и смртних хероја који се уздају да ће вечност досегнути захваљујући слави и бесмртном спомену). С уверењем да истраживати Хомерове епове значи „тражити метафорички отисак божанства”, ауторкина херменеутичка настојања усмерена су ка теоријским, структуралним и теoантрополошким основама Хомерових епова, ка „разумевању архитектонске конструкције хомерског храма и сагледавању његових саставница из више угла, а не ка испитивању околности и начина његовог настајања”.

Расветљавајући однос феномена Хомер према феномену писма и однос поетског света према историјској стварности, ауторка у првом поглављу „Сапесништво. О рађању Хомерових епова” предузима иницијални корак у ономе што именује раскопрењавањем рађања Хомерових епова. Прониче се тако у значење имена Хомер као псеудоисторијске, имагинарне личности, амалгама три фикционална аеда, али и у слепило као показатељ чврсте везе између божанства и изабраног смртника, средства залажења у надискуствени свет и домен артистичког. Ауторка пише о значају језика Хомерових спегова, који је у временском и просторном смислу разуђен, не припада ниједном делу хеленског тла нити иједној епохи хеленске историје и није говорен ни у једном делу панхеленског простора. Обухватајући два велика класична дијалекта, јонски и еолски, лексичке и морфолошке трагове микенског, чак и предмикенског, протогрчког језика, као и елементе аркадско-кипарског и атичког субдијалекта, Хомерови епови трају као наддијалекатске вербалне форме. Имајући на уму овакву мултитекстуалност епова, Јелена Пилиповић истиче да је настанак епова процес дугог трајања – јер они нису створени, него стварани – и да их одликује мноштвеност. Будући да стваралачка инстанца, у студији именована у једнини, као Хомер, подразумева уверење да поменуто име обухвата непребројиве песнике чији су творачки напори стопљени, ауторка стваралачки чин којим су настале *Илијада* и *Одисеја* не назива песништвом него сапесништвом, указујући да је изворна мноштвеност разазнатљива у свим аспектима „запечаћеног текста који је стога слојевит, многозначан и вишеструк, на сасвим изузетан начин, онако како то индивидуална уметничка остварења никада не могу бити”. Слојевитост епова одражава се и на херменеутичком плану, јер „Хомерови стихови се не могу протумачити, већ само тумачити и, чак пре, растумачивати”. У овом поглављу ауторка посвећује пажњу и критском линеарном Б-писму микенске културе, коју епови стваралачки памте, али јој не припадају, потом укорењености Хомеровог света у културе бронзаног доба – микенску и хетитску материјалну стварност, која се испитује у домену ономастике и њеног трансепохалног значаја – траговима месопотамске и египатске баштине у поетском свету епова, као и потенцијалним интертекстуалним односима (на херменеутичком,

а не генетичком плану) између *Илијаге* и египатског историографско-химничког текста *Бој код Кагеша, Одисеје* и египатских текстова о поморским експедицијама, између *Илијаге* и угаритске *Песме о Кирџи*, а посебно између Хомерових епова и *Еја о Гилјамешу*. Осим што проницљиво и на аутореференцијалан начин, као „облик самосвести епа”, тумачи једини помен писма (у Шестом певању *Илијаге*, у склопу Глаукове приповести о Белерофонту), Јелена Пилиповић прецизно објашњава и, што је важније, преозначава појмове фактичког и фикционалног у Хомеровом свету. За разлику од рецепцијске позиције савремених читалаца и тумача, за које је приказана стварност епова поглавито фикционална, за древне Хелене она фигурира као мешавина постојећег и измаштаног надилазећи поменућу поделу: „Са постепеним ишчезавањем вере у свет олимписких богова, које се одиграва спонтано, неправилно [...], епски свет престаје да буде та нерастопива легура фактичког и фикционалног.”

Поглавље „Створен да вечно траје... Поетска архитектура Хомерових епова” посвећено је, како и сам наслов апострофира, архитектоници Хомерових епова којој се приступа из угла теорије епа, формулаичке природе усменог говора, наративне структуре и света поређења. Истраживачка пажња усмерена је ка осветљавању градивног појма епоса и његовог значења у дијахронији, нарочито се концентришући на Ничеове погледе на еп из огледа „Рађање трагедије из духа музике”. Евоцирајући аполонски пол уметности и три компоненте важне за филозофове увиде у Хомерове епове – привид, индивидуацију и тријумф ока – ауторка испољава дар за аргументоване корекције Ничеових увида (оних који се тичу феномена сна), као и за подробније разјашњење принципа индивидуалности тј. самосвојности индивидуе као сржи Хомерових епова, али и њихове усредсређености на перцептивно. С аспекта формулаичке природе усменог говора испитује се категорија сталног епитета, његова природа и функција, уз напомену да се он, чувајући семантичке слојеве Хомеровог поетског света, опажа као ризница давних значења и време-плов јер „његов смисао је неретко древнији од поетског ткива у коме се удомио – носи у себи трагове другачије поезије, другачијег култа, можда чак и другачијих божанстава и хероја”, те располаже непроцењивим значајем за историчаре религија, етнологе, антропологе и историчаре уметности. Мисао да епитетске формуле носе у себи вид над-одређења и суштине, тајна значења и естетски код хомерског света, истражује се на раскошном материјалу сталних епитета – од епитета хероја у значењу божанствен, божанству близак, преко придева белорука, сјајноока, ружопрста (зора), коњокроте (Тројанци), Ахејци лепих оклопа за ноге, широстазна (Троја), крваоока (Хера), до смехољубна (Афродита) и сребрни лук. Из угла наративне структуре пак осветљава се фигура свезнајућег приповедача, парафабулативни сегменти (микронаративи, екфразе и поређења) и особине попут епске тежње ка тоталитету представљања.

Ослањајући се на категорије *primum comparationis*, *secundum comparationis* и *tertium comparationis*, истражују се и семантички и симболички потенцијали развијених поређења као елемената епске структуре, поређења која „граде сопствене универзуме унутар универзума епа”, која су својом метафикционалношћу „искорак из епског фикционалитета у његовој временској, просторној и егзистенцијалној одређености” и која располажу универзалним значењима. Уз установљавање две улоге поређења – улоге откривања унутрашњег света ликова и улоге вишестраног приказивања феномена – овај одељак поглавља обухвата и проницање у бројна скривена значења разгранатих поредбених слика, међу којима су нарочито упечатљива она која се тичу четвороструког поређења из Другог певања епа о Ахилејевом гневу или поређења што га изговара ликијски војвода Глаук о роду лишћа и роду јунака (оно се упоредно тумачи са хомерским и постхомерским стиховима, онима у којима Аполон одбија да се супротстави Посејдону образлажући ту одлуку ништавношћу смртничког рода, исказаном метафором лишћа, као и стиховима Мимнерма из Колофона). Далекосежан је и иновативан закључак који ауторка поводом смисла другог поменутог поређења наводи: „сличност између рода јунака и рода лишћа крије у себи представу о космичкој уређености људске егзистенције”, те „бити налик лишћу, открива се, не значи само бити пролазан, смртан, безличан, индистинктиван, лишен својстава, рањив и лако уништив, већ значи и бити део великог кружења у времену”, из којег су божанства изузета. Јелена Пилиповић апострофира, напослетку, и трансгресивну моћ хомерских поређења. Она делују на нивоу временско-просторних координата (надилазе се границе времена/простора фикционалитета епова), фабулативног тока (надилази се једноличност макронаратива), на поетичкој равни (трансжанровски капацитет и приближавање лиризму) и у трансепохалном погледу (као моћ да надахњују каснија књижевна дела).

Имајући на уму релациону природу одлика божанских и људских бића, чињеницу да „божанственост се сагледава у односу на људскост, а људскост у односу на божанственост”, ауторка у поглављу „Станари олимписких двора. Теоантрополошка визија у Хомеровим еповима” расветљава теоантрополошку визију *Илијаде* и *Одисеје* на само наизглед необичан начин: евоцирајући и проблематизујући ставове хеленских филозофа (Ксенофан, Теаген, Хераклит и Платон), који су или фрагментима или целим делима завредели да буду названи опадачима Хомера, а чији немилосрдни искази изражајније откривају хомерско поимање бића и делују као „пречица ка самосвојности хомерске слике и божанског и људског”. Поглавље о божанском бивствовању посвећено је и истицању хеленских божанстава као плода вишевековних стапања обредних, симболичких и митолошких наноса, улози женских божанстава у микенском пантеону, Олиμπу као физичком и натфизичком простору, а особито

феномену хероја у Хомеровим еповима. Херој се опажа као сродник божанских бића (јер у себи носи њихов траг и саучествује у извесним божанским одликама), што се нарочито испољава у одлици знаној као *арети*, која у хомерском језику значи врхунске одлике, „узвисити се унутар борбене заједнице”. Повезан са мужевношћу и ратништвом, феномен *арети* остварује се увек кроз Другог, кроз туђи поглед, и кроз самодоказивање којим херој утврђује „свој положај у заједници и потврђује тежњу за надрастањем сопственог онтолошког статуса”.

Поглавље „Онтолошки путокази. Ка предочавању бића у Хомеровим еповима” усредсређено је ка питању шта значи *бити* у свету Хомерових епова, те ка одговору да се *бити* пре свега манифестује кроз телесност, кроз бити-тело, а оно се опет рафинираније спознаје кроз феномене јести и видети. Осим што утврђује одлике божанског и херојског идентитета и анализира криптична значења хомерских глагола визуелне перцепције, Јелена Пилиповић развија концепт Жан Пјера Вернана о постојању људског тела као под-тела и божанског као над-тела, установљавајући трећи појам: међу-тело. Оно описује херојско тело које јесте „над-тело у односу на обична људска тела, али је свакако под-тело у односу на божанска тела”.

Трансонтолошкој комуникацији, начину на који се оса онтолошке разликовности непрекидно искушава и надилазе се разлике међу бићима, посвећено је поглавље „Места сусретања”. Њих ауторка препознаје у прорицању и химничком обраћању (дивинацијској мантици и молитвеним зазивањем божанства, које има облик клетичке химне), затим у обредним гозбама (жртвеним обредима) и, најзад, божанским епифанијама типолошки разврстаним у епифаније које су потпуне, које су метаморфне, аудитивне, териоморфне и енергеичне. Чињеница да међа између богова и људи лако може бити замагљена, што се у поглављу „Ка надилажењу тела” именује тренутком заборављања онтолошких граница и тумачењски открива у приказу Диомедове аристије у Петом певању *Илијаде*, доказује, како сматра ауторка, да је поетски свет епова покретљив, отворен за разна самеравања и одмеравања снаге, без строгих онтолошких хијерархија и апсолутне надмоћи божанстава.

На темељима тих увида ауторка у закључном поглављу „Поезија аксиолошке наде” истиче да се у поетском свету Хомерових епова и његовој унутрашњој еуномичности вредности заснивају на начелу компарације, а не апсолута, тако да остављају празно место за идеал. Тиме не само да се подстиче утисак неисцрпивости Хомерових епова него се и буди аксиолошка нада – она, поимана као значај стремљења ка врху лествице вредности, ка крајњој замисливој вредносној мери, „не позива на досезање онога недосежног, какви су идеал и апсолут, већ онога што је макар у бескрајним даљинама досежно, какве су релативне, иако надискуствене и величанствене епске вредности”. Херменеутичка посвећеност,

луцидност и акрибичност, захваљујући којима се открива начин мишљења и поступања хомерских хероја и древног човека уопште, као и ерудиција исказана у стилски префињеном и пријемчивом виду, чине да се студија Јелене Пилиповић не само препозна и препоручи као драгоцен, незаобилазна литература за потоња истраживања поетске визије Хомерових епова него и да она, управо по истакнутим особинама, и сама постане завичај аксиолошке наде, узорно сведочанство да врхунске књижевнаучне вредности, онда када се негују са свешћу о значају симболичког раста, јесу достижене.

Мрп Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
viomitrovic@gmail.com

КА СКЛАДУ БИЋА

Емилија Поповић, *Ујола саздани: моћив инцесџа у грамском сџваралащџиву Мољчила Насџасџевића између миџско-релиџџској и симболичкој значења*, Матица српска, Нови Сад 2024

Посматрајући овогодишњу селекцију добро познате едиције дугог трајања, налазимо се пред својеврсним изузетком, односно променом у виду опсега одабраних дела. Библиотека „Прва књига Матице српске”, према издавачком плану, објављује једну књигу, што је резултат неспоразума насталог приликом првобитне одлуке и поступка супротног основним постулатима конкурса од стране аутора друге књиге одабране приликом селекције. Наведени податак помињемо као сведочанство о доследности, која не баца сенку на досадашњи рад него га потврђује као промишљен и одговоран посао, коме се приступа са пуном свешћу о важности истрајавања „Прве књиге Матице српске”. Самим тим, едџица је представљена књигом Емилије Поповић, докторанткиње на Филозофском факултету у Новом Саду, која завређује посебну пажњу и чини драгоцен прилог српској науци о књижевности, али и театрологији и антропологији.

* * *

Покушавајући да адекватно сместимо прву књигу Емилије Поповић међу савремене токове проучавања двадесетовековне књижевности, налазимо се у захвалној позицији услед унапред припремљеног терена